

כתיבה: דוד עצמון

מערך 1: לחטיבת הביניים ומעלה

היחס הראוי לטקסי הביכורים במושבים ובקיבוצים

רקע: במושבים ובקיבוצים רבים (שאינם דתיים) נוהגים עד היום לחגוג בשבועות את חג הביכורים, ובכמה מהם גם את טקס הבאת העומר.

פתיחה במליאה

- המורים יקריאו או יקרינו את תיאור הבאת הביכורים המובא בנספח 1, ויציגו בפני התלמידים את המשימה: חשבו על תיאור זה מנקודת מבטכם כאנשים דתיים, והעלו טיעונים בעד ונגד קיום חגיגת אלה.
- המורים יאספו את הטיעונים ויכתבו אותם על הלוח בשני טורים.
- המורים ינהלו דיון קצר על הטיעונים שעלו.

עבודה בזוגות / בקבוצות

- התלמידים יקבלו שלושה ציטוטים (נספחים 2-4):
 - **נספח 2:** הדברים של נחמה ליבוביץ
 - **נספח 3:** המקור מספר החינוך
 - **נספח 4:** דברי הרבנים שמביא הרב זולדן במאמרו
- התלמידים ילמדו בזוגות או בקבוצות את דבריה של נחמה ליבוביץ על טקס העומר ועל טקס הביכורים ואת המקור מספר החינוך.

שאלות

- מה הטיעונים של נחמה ליבוביץ כנגד טקסים אלה?
- האם הטיעונים שלה מופיעים ברשימה שלכם?

- כעת ילמדו התלמידים את המקור השלישי מתוך המאמר של הרב זולדן.

שאלות

- מה טיעוניהם של הרבנים הנזכרים במאמר?
- האם הטיעונים שלהם מופיעים ברשימה שלכם?

סיכום במליאה

בעקבות לימוד המקורות חזרו שוב לרשימה שעל הלוח. האם תרצו לשנות אותה? מדוע? ולסיים שאלה לדרך: האם יש לנו כאנשים דתיים מה לקחת וללמוד מטקסים אלה? פרטו ונמקו.

נספח 1

איך חוגגים את חג השבועות בקיבוצים ובמושבים?

אחד המאפיינים הבולטים של חג השבועות הוא טקס הבאת הביכורים, או תהלוכת הביכורים, הנהוגים בהתיישבות העובדת, על הקיבוצים והמושבים שבה.

המראה האופייני של טקס הביכורים הם מבוגרים ובעיקר ילדים, הנושאים בידיהם טנא עמוס בפירות וירקות, לראשם זרי פרחים והם לבושים לבן. אליהם הצטרפו גם ריקודי עם ישראלים, שירים והקראות של שירים וטקסטים תנ"כיים וחילוניים.

ואכן טקס הביכורים נחשב האירוע המרכזי בשנה החקלאית של הקיבוצים והיישובים החקלאיים בישראל.

טקס הביכורים בחג שבועות נחוג מול מבקרים רבים, כשהילדים מציגים בו את ביכורי תנובת הארץ והמבוגרים - את הציוד החקלאי והביכורים, החל מפרי האדמה ועד לתינוקות הצעירים שנולדו במהלך השנה שקדמה לטקס.

מקור מנהג הבאת הביכורים הוא בהיותו של חג השבועות חג תחילת הקציר החקלאי. זמן הבאת הביכורים מתחיל בחג השבועות ונמשך עד מוצאי חג הסוכות.

מקור מצוות הביכורים במקרא הוא בפסוק המקראי בספר שמות, פרק כג, פסוק יט "ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' א-להיך".

(מתוך האתר אאוריקה)

נספח 3

נחמה ליבוביץ ביחס לטקס הבאת העומר:

א. בימינו אחרי שובנו לארצנו, ארץ הקודש, לעבדה ולשומרה ולאכול מפריה, חשבו רבים שלא משומרי מצוות על פי התורה "להחיות" מצווה זו של קציר העומר ולהפכה ל"טקס" חקלאי. הכוונה היא (כבמצוות אחרות, כגון בחג השבועות, בהבאת ביכורים וכד'), להבליט את אופיו החקלאי הטבעי של טקס זה. יש בזה - ביודעים ובלא יודעים - מגמה לטשטש את אופיה התורני של המצווה, להפכה לשמחה ביש החומרי, ללבות את יצר גאוות האדם בעמלו, בכוחו ובהונו (והלא עקרונת אין כל הבדל אם הון זה דגים מלוחים או קמח או שקלי זהב). בזה שיונף העומר לפני האדם - הפרטי, הציבורי - במקום שלפי המצווה יונף "לפני ה'". משליטים הם את הטבע, את החומר, מעל לרוח, מעמידים הם את הגאוה במקום את הכרת התודה. קשה לראות בזה "ריענון" מצווה עתיקה או "החייאתה". הלא אין בזה אלא העמדת הקמח - פשוטו כמשמעו - במקום התורה, ולא ראיית הקמח כאמצעי הכרחי לקיומה של התורה.

ביחס לטקס הבאת ביכורים:

ב. הרוצים, כרבים בזמננו, להבליט את אופיו הטבעי של החג, ולראותו כחג קציר בלבד, דוגמת חגי קציר של אומות העולם מימי האלילות ועד ימינו, ולטשטש ולהשכיח דמותו של "זמן מתן תורתנו", אינם אלא משליטי טבע וחומר ויצר מעל לתורה ולרוח ולריסון עצמי. ועוד: הבלטת אופי חג השבועות לא כחג הודאה לה' על הקציר, אלא כחג הקציר, כשמחה על הקציר עצמו, והשכחת אופיו של החג כחג מתן תורה, אינה אלא כסגידה לקיבת האדם ותאבונה. מה עלוב ונקלה הוא המראה, שדור אחרון של עם הספר יראה משאת נפשו ביום חגו בקמח ולא בתורה.

נספח 4

הרב יהודה זולדן

רבנים ותלמידי חכמים נאבקו באותם טקסים בעיקר בשל העובדה שפעמים רבות הם התקיימו בשבת או בחג, והדבר היה כרוך בחילול שבת וחג המוני. יחד עם זה היו שאף ראו בחגיגות אלו מעין "זכר לביכורים", והעניקו ערך וחשיבות לטקסים אלו בשל העובדה שלאחר שנות גלות ארוכות ארץ ישראל מאירה פנים למתיישבים בה, ומוציאה יבול חקלאי יפה.

לימוד בזוגות / בקבוצות

- התלמידים ילמדו את תשובת הרמב"ם לרבי עובדיה הגר (נספח 1).

שאלות

1. מה הייתה שאלתו של רבי עובדיה הגר?
2. מה הייתה תשובתו של הרמב"ם לשאלה?
3. מה הנימוקים של הרמב"ם לתשובתו?
4. מה אפשר ללמוד מנימוקיו של הרמב"ם על היחס הראוי לגרים?

- התלמידים יקבלו את המסקנה של נחמה מתשובת הרמב"ם (נספח 2) ואת דבריו של הרב זולדן (נספח 3).

שאלות

1. מה לומדת נחמה מדברי הרמב"ם?
2. מה טוען כנגדה הרב זולדן?
3. נסו לבסס את אחת הדעות (או את שתיהן).
4. נסו לנסח תובנה משלכם לאור הדברים שלמדתם.

איסוף במליאה

מה אפשר ללמוד מהדברים שלמדנו על היחס הראוי לגרים?

ולסיום שאלה לדרך: במדינת ישראל חיות היום קבוצות גדולות של אנשים שאינם יהודים (בלי להתייחס לערבים): עולים מברית המועצות לשעבר שלא התגיירו, עובדים זרים ועוד.

האם מתוך מה שלמדתם אפשר ללמוד משהו על היחס הראוי לאנשים אלה?

◀ **למעוניינים:** עיינו בדברי ספר החינוך סוף מצווה תלא, מצוות אהבת הגרים (נספח 4).

נספח 1

שו"ת הרמב"ם סימן רצג

שאלה

הגיע אלינו שאלות [...] עובדיה המשכיל המבין גר הצדק [...] על עסקי הברכות והתפלות בינך לבין עצמך או אם תתפלל בצבור היש לך לומר אלהינו ואלהי אבותינו ואשר קדשנו במצותיו וצונו ואשר הבדילנו ואשר בחר בנו ושהנחלת את אבותינו ושהוצאתנו מארץ מצרים ושעשה נסים לאבותינו וכל כיוצא באלה הענינים.

תשובה

יש לך לומר הכל כתקנם ואל תשנה דבר אלא כמו שיתפלל ויברך כל אזרח מישראל כך ראוי לך לברך ולהתפלל בין שהתפללת יחידי בין שהיית שליח צבור. ועיקר הדבר שאברהם אבינו הוא שלמד כל העם והשכילים והודיעם דת האמת וייחודו של הקדוש ברוך הוא ובעט בעבודה זרה והפר עבודתה והכניס רבים תחת כנפי השכינה ולמדום והורם וצוה בניו ובני ביתו אחריו לשמור דרך ה' כמו שכתוב בתורה "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" (בראשית יח, יט). לפיכך כל מי שיתגייר עד סוף כל הדורות וכל המיוחד שמו של הקדוש ברוך הוא כמו שהוא כתוב בתורה תלמידו של אברהם אבינו ע"ה ובני ביתו הם כולם והוא החזיר אותם למוטב כשם שהחזיר את אנשי דורו בפיו ובלמודו כך החזיר כל העתידים להתגייר בצואתו שצוה את בניו ואת בני ביתו אחריו. נמצא אברהם אבינו ע"ה הוא אב לזרעו הכשרים ההולכים בדרכיו ואב לתלמידיו וכל גר שיתגייר. לפיכך יש לך לאמר "אלהינו ואלהי אבותינו" שאברהם עליו השלום הוא אביך, ויש לך לומר "שהנחלת את אבותינו" שלאברהם נתנה הארץ שנאמר: "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה" (בראשית יג, יז).

נספח 2

נחמה ליבוביץ

לפנינו כאן המחאה החריפה ביותר לכל תורה גזעית, להעמדת ערך האדם על מוצאו הביולוגי. הרמב"ם מעמיד את ערכו של כל אדם וחביבותו לפני בוראו על דרכיו ומעשיו בלבד.

נספח 3

הרב יהודה זולדן

המעין בתשובת הרמב"ם יראה שעיקר התשובה היא שאברהם אבינו "הוא אב לזרעו הכשרים ההולכים בדרכיו ואב לתלמידיו וכל גר שיתגייר". ההשלכה היא לא רק בנגוע לכך שהארץ ניתנה גם לגרים והם קוראים מקרא ביכורים, אלא הרמב"ם הורה לגר איך עליו להתפלל בכל התפילות. היות ערכו של כל אדם וחביבותו לפני בוראו על דרכיו ומעשיו בלבד, לא הודגש בדברי הרמב"ם הללו בתשובה.

נספח 4

ספר החינוך פרשת עקב מצווה תלא

[...] ויש לנו ללמוד מן המצוה היקרה הזאת לרחם על אדם שהוא בעיר שאינה ארץ מולדתו ומקום משפחת אבותיו, ולא נעביר עליו הדרך במצאנו אותו יחידי ורחקו מעליו עוזריו, כמו שאנו רואים שהתורה תזהירנו לרחם על כל מי שצריך עזר, ועם המדות הללו נזכה להיות מרוחמים מהשם יתברך, וברכות שמים ינוחו על ראשנו. והכתוב רמז טעם הציווי באמרו כי גרים הייתם בארץ מצרים, הזכיר לנו שכבר נכוינו בצער הגדול הוא שיש לכל איש הרואה את עצמו בתוך אנשים זרים ובארץ נכריה, ובזכרנו גודל דאגת הלב שיש בדבר וכי כבר עבר עלינו והשם בחסדיו הוציאנו משם, יכמרו רחמינו על כל אדם שהוא כן.